

### Grönlands statsretslige Stilling.

Opposisjon ex auditorio ved Oslo universitet den 22 nov. 1928.

JÓN DÚASON, Grönlands statsretslige Stilling i Middelalderen. Oslo 1928. Jeg har meldt mig som opponens ex auditorio ved denne doktordisputas for å uttale — med et mildt uttryk — min forbauselse over at et arbeide av den art som det foreliggende har kunnet erklæres værdig til å forsvares for doktorgraden.

Det er etter mit skjønn helt uten videnskapelig karakter. Før jeg går over til den nærmere behandling av selve hr. Dúasons arbeide, vil jeg dog gjerne si nogen ord om hvad vi i det hele tat kan vite om Grönlands statsretslige stilling i middelalderen.

Materialet er ganske overordentlig tyndt. Lovmateriale el. l. fra Grönland selv eksisterer overhode ikke. Vårt eneste faste utgangspunkt er i virkeligheten de to stedene i Håkon Håkonssons saga, som forteller om hvordan Grönland kom under Norge.

Det første gjelder et forgyeves forsök i 1247 (kap. 257): »Da blev også med kardinalens råd [ø: kardinal William av Sabina som var i Norge for å krone kong Håkon] det påbud sendt til Island, at det folk som bygget der, skulde tjene kong Håkon; ti han sa at det var uhövelig at dette land ikke tjente under en konge som alle andre land i verden. Tord Kakale blev da sendt ut til Island ifölge med biskop Heinrek for å tale til landets folk om at de skulde gi sig under kong Håkons rike og gi slike skattegaver, som de blev forlikt om. Denne sommer blev også biskop Olav sendt til Grönland; han skulde ha det samme erendet dit.»

Den neste meddelelsen tilhörer året 1261 (kap. 311):

»Denne höst kom Odd av Sjoltar, Pål Magnusson og Knarrar-Leiv fra Grönland. De hadde været ute i fire vintre. De fortalte at grönlendingene hadde gått med på å svare skatt til kongen, slik at det skulde bötes til kongen for alle manddrap, enten de dræpte var nordmenn eller grönlendinger og like ens enten de blev dræpt i bygden eller i Nordseta [ø: fangstplassene

nord for den faste bygden på Grönland]; ja, om de så sat helt nord under Leidarstjernen [ø: Polarstjernen], så skulde kongen allikevel ta tegngilde efter dem — som Sturla kvad:

Nord I liker det å öke  
Eders vælde over kalde heimen  
(Gode menn med fryd det hörer),  
Milding, op under Leidarstjernen.

Der har ingen annen konge  
End du endda hat et rike.  
Din lov, konge, du lar brede  
Lenger end solen skinner.»

Först året efter (1262) gir islendingene sig inn under den norske kongen, —

Påliteligheten av den helt samtidige, officiöse Håkonssagaen i en slik sak kan ikke med nogen rimelighet anfektes. Og to ting må da kunne sluttet med sikkerhet: for det første at Grönland i de ca. 280 årene fra landnåmstiden til 1261 ikke har hört under Norge, og for det andre at det heller ikke har hört under Island, idet tilknytningen til Norge foregår helt uavhengig av Island.

I hvor stor utstrekning grönlendingene har organisert et selvstendig samfund, vet vi litet om. Den geistlige organisasjon var i orden fra begynnelsen av det 12 årh., da bispesetet i Gardar blev oprettet; biskoppen fik grönlendingene fra Norge, ikke fra Island. Ting omtales flere ganger på Grönland i islandske sagaer slik at man ikke kan tvile på at de har eksistert; men om organisasjonen av dem vet vi ingenting.

Den fortrinlige skildringen av Grönland i Kongespeilet — hvis pålitelighet helt igjennem bekrefte av det arkeologiske materialet — gir ingen politiske eller statsretslige opplysninger av betydning, og heller ikke det arkeologiske materialet — som forresten på Grönland i flere henseender tör være rikere end på noget annet område i nordisk middelalderhistorie — gir *endnu* nevneværdige opplysninger om statsretslige forhold.

Tilbake står da spørsmålet om, hvorvidt man av de islandske lover og sagaer kan få noen nærmere greie på »Grönlands statsretslige stilling» för 1261, og det er dette som egentlig er emnet for hr. Dúasons arbeide.

Hans standpunkt er i al korthet det at Grönland er en del av det islandske »rettsfelleskap», av Islands »log», at det med andre ord ikke har utgjort nogen selvstendig politisk enhet, men alltid ligget under islandsk myndighet, navnlig under det islandske alting. De grönlandske tingene var derfor bare doms-

ting, ikke lovting; islandsk lov gjaldt uten videre på Grönland, og Grönlands underkastelse under den norske konge var ikke rettsgyldig, för den blev vedtat av det islandske altinget for Island-Grönland under ett.

Hvordan han bygger op denne positive lære skal jeg i det följende forsöke å vise.

Det förste krav som må stilles til et videnskapelig arbeide er at forfatteren skaffer sig et materiale som det i det hele går an å bygge op noesomhelst på. Det vil for et historisk arbeide si at det må begynne med en kritisk behandling og vurdering av kilderne. Hr. Dúasons mangel på kritisk metode er imidlertid av den art at allerede Hans Gram og Gerhard Schöning i det 18 årh. vilde ha skammet sig over å levere noe slikt — for ikke å tale om at det 19—20 årh.s kildekritik er ham helt ukjent. Hvad der står skrevet op — likegyldig hvor eller av hvem — er for ham, uten noen prøvelse, identisk med den fulde, åpenbarede sannhet.

Jeg skal gi en liten eksempelsamling, som med lethet kunde mangedobles.

Av Lyskanders »Grönlands Chronika» på vers, fra 1608, citerer forfatteren s. 189 nogen linjer, som ganske öiensynlig er tat fra en av de islandske annalene<sup>1</sup>; og to ord som Lyskander har sat til for rimets skyld (»der kyndet oc kjendt»), anvender han som bevis — sit eneste! — for at Jónsbók blev kundgjort på ting på Grönland (jfr. også s. 147 f. hvor han »vet» at Jónsboken i 1281 blev sendt til Grönland og bekjendtgjort der). Dette er et meget vesentlig ledd i hans argumentasjon, idet hans tesis er at Grönland var en del av det islandske lovområdet og at lover derfor bare blev kundgjort, ikke vedtat på ting på Grönland.

<sup>1</sup> Vedkommende annalsted lyder slik: »1280 döde kong Magnus; samme år sendte han lagmann Jon som blev kaldt Gjaldkyli [=: Gjaldkeri, gælker], med en lovbok til Island; *det sies* at den samme bok er kommet til Grönland; den blev kaldt Jónsbók». Hos Lyskander heter det:

Da skreff Jon Gelker den Islands lov  
Mellem præster oc grander oc anden slig tov  
I böger oc klare breve;  
*Man vil oc sige* den lov bleff sendt  
Henoffver til Grönland, der kyndet oc kjendt  
Hvor de skulle redelig leffve. (Dúasons ortografi.)

Uthevelsene er av mig. Det annalhåndskriftet som inneholdt notisen er tapt; den kjennes bare i en omsetning til moderne sprog av Finn Magnusson i begynnelsen av det 19 årh.

På lignende måte brukes Arngrímur Jónsson den lærde (död 1648) som *kilde* med en ubevist setning om at han »sikert» var »i besiddelse av manuskripter om Grönland som nu er tapt» (s. 192 f.; jfr. s. 95 f. og s. 157 anm.). Og like tillidsfullt anvendes Halldor Torbergsson (död 1711) som »muligvis» har set lignende ukjente og ubestemmelige skrifter om Grönland (s. 193).

På s. 103—4 blir der git en vidtlöftig skildring av lagmannsstillingen på Grönland i fristatstiden för 1261 og alt hvad lagmannen hadde å gjøre. Derom vet man följende: I Skáld-Helgarímur står der:

Lýðrinn gaf honum lögmans stétt,  
landsins skipar hann öllum rett<sup>1</sup>.

Det er alt — bokstavelig talt!

Skáld-Helgarímur er forfattet engang i det 14—15 årh. og handler om en mann som skal ha vært på Grönland i begynnelsen av det 11 årh. De bygger sannsynligvis på en tapt saga; men om alderen og påliteligheten av denne sagaen vet vi ingenting og heller ikke om den grad av frihet hvormed rimene har benyttet den. Selve lagmannsstillingen blev opprettet på Island (muligens også på Grönland) ca. 1280, og det er en nærliggende tanke at rime-forfatteren på Island har brukt ordet lagmann, fordi han kjente stillingen fra det samfund, han selv levet i.

Romanen om Njål og hans sønner, fra den senere del av det 13 årh., bruker forfatteren med stor sindsro til den slags kronologiske bestemmelser som at »fjerdingsdomstolene fanntes på Altinget i 971 eller 972» (s. 43) eller at Njål fik gjennomført en forfatningsforandring i 1004 (s. 47 o. fl. st.).

Sagnet om Snæbjörn Galte, som skal ha vært den förste, som fannt Grönland, brukes (s. 74 ff.) som full historie — tross et slikt henrivende sent og ulistorisk trekk som at denne förste opdageren i en gravhaug på Grönland fannt en pose med penger i — sagnet er i den grad historisk for doktoranden at han kan lokalisere opdagelsen til — Scoresbysund, langt nord på östkysten.

På en runesten, funnet ved Kingigtorsuak, på henved 73° bredde, står det at Erling Sigvatsson, Bjarne Tordsson og Eindride Oddsson »reiste disse varder lördag för gagndag» — altså i slutten av april. Dette brukes (s. 80) som bevis for at »islænderne har hat vinterophold ved fangst i Upernivikdistriktet», uaktet det öiensynlig bare er tale om en enkelt ekspe-

<sup>1</sup> »Folket gav ham lagmanns stilling; han över landsrett for alle».

disjon, som endda godt kan tenkes å være kommet nordover på isen, altså uten overvintring.

Den helt eventyrlige Flóamannasagaen, fra ca. år 1300, brukes flere steder, s. 87 som bevis for at domtingene på Grönland var i gang alt for år 1000, s. 120 f. til en vidløftig konstruksjon om »björnegjæld» (skuddpræmier på björn). Tingordningen på Grönland konstrueres (s. 96) ved hjelp av Fostbrödrasaga, Eirik Raudes saga, Vatnsdölasaga, Torstein Geirnefjufostres saga, uten et ords forsök på å vurdere eller tidfeste opplysningene. Også den ganske upålitelige Grönlendinga þátrr anvendes uten forbehold som kilde (s. 97), og alt hvad der sies om goder og ting på Grönland, hviler på slike løse efterretninger.

Eksistensen av en regulær tiende på Grönland begrunnes (s. 116) med et pavebrev av 1279 (Dipl. Norv. I s. 59, ikke 590), som bare taler om en bestemt pavetiende, som er pålagt for et bestemt formål og som skal opkreves av erkebispem — ikke om den almindelige, regelmessige tienden til de hjemlige kirkelige institusjonene.

Om Ulvljots rettsordning bruker forfatteren (s. 32) en beretning som finnes i Landnámabók og efter den bl. a. i tåtten om Torstein Uksafot (i Flatøyboken). Ifølge den skulde man i hedensk tid be slik: »Hjælpe mig så Frøy og Njord og den almektige ás!», og hver mann skulde gi toll til hovet som nu til kirken. — Hvorledes noen som har endog det aller ringeste kjennskap til moderne religionsforskning, kan tenke sig at vi her har en gjengivelse av ekte, førkristelige forhold, går langt over min forstand — selvsagt er det konstruksjoner fra det 13 årh., vi har å gjøre med. Men likevel bygges det op lange funderinger over »hovedhov» og andre hov og forholdet mellem dem på dette grunnlaget — for ikke å tale om slike funderinger som de der begynner s. 34 nederst (om godehvervet) og som overhode ikke nogetsomhelst kildegrunnlag har, bare et fromt ønske fra forfatterens side om at det bør være slik.

Om mulig endnu værre end forfatterens slutninger fra et ubrukbart kildemateriale er hans slutninger *e silentio fontium*. fra kildernes taushet. Det kildematerialet som foreligger til Grönlands historie i middelalderen, er så ubeskrivelig litet, at enhver slutning *e silentio* her er utillatelig. Men hr. Dúason bygger stadig sine ræsonnementer op på tausheten<sup>1</sup>, på helt

<sup>1</sup> Jeg nevner noen enkelte karakteristiske steder: s. 37 om lagrettens opprinnelse på Island, s. 185 om Gizurarsáttmáls eventuelle tillegg, s. 165 om Þegnildi, s. 98 om at Skáldhelgi ikke nevnes i Fostbrödrasaga da Tormod

vilkårlig vis: snart slutter han av tausheten at et forhold ikke har eksistert, snart tvertimot at det netop har eksistert.

Den manglende kritikk overfor kildematerialet er parret med en omfattende uvitenhet om forhold som ligger utenom forfatterens spesialområde. Han tror fullt og fast på eventyret om at Jemtland og Herjedal er kolonisert fra Trøndelagen (s. 71 o. fl. st.) og bruker dette som ledd i sit ræsonnement (s. 93) — likesom han (s. 70 f.) har en lengere utvikling om hvorledes Jemtland og Herjedal, Hålogaland, Valdres, Hallingdal og Råbyggelagen forholder sig til de norske lagtingene — alt sammen uten enhver rot i det norske kildematerialet.

Hans opfatning av de norske hersene (s. 58 f.) som herrer over bestemte områder er likeså fjern fra hvad kilderne sier, og det samme er tilfellet med hans forestilling (s. 126) om »Helluland, Markland og Vinland som islænderne havde opdaget og bebygget, hvortil islænderne paa Grönland seilede og hvoraf de havde nytte langt ned i aarhundrederne».

Ikke engang en fast forståelse av de politiske ordene — hvad man dog skulde vente av en statsrettsmann — finner man. S. 198 f. gjør doktoranden meget vesen av at man fra 1270-årene av begynner å »benytte rigsbetegnelsen» om Island; det skal vise at Island nu er blit et kongerike, som også omfatter Grönland — i virkeligheten står ordet *riki* i alle hans eksempler i betydningen »maktområde», slik som det ofte tales om en biskops »rike» eller endog (f. eks. i Sturlungasagaen) om en islandsk godes »rike».

At de islandske landnåmsmennene er flyktet fra Norge for Harald Hårfagres *ofriki*, hører til de urokkelige dogmer, som det tryggt kan bygges på (s. 14).

Helt karakteristisk for forfatteren er behandlingen av »Ulvljotslovene» på Island (s. 17 f.). Om dem forteller den eneste nogenlunde brukbare kilden, Are Frode, bare at de i hovedsaken inneholdt det samme som Gulatingsloven og Torleiv Spakes forslag til forandringer i denne; om Ulvljots person og om lovenes reale innhold forteller han ingenting, og heller ikke ved tilbakeslutninger fra senere tider kan vi vite svært meget om dem.

Men hr. Dúason skriver:

»Man må være forsiktig med at tillægge Aris udtalelse

Kolbrunarskald blev lyst fredlös, s. 143 og 145 om arvesaker på Grönland, s. 148 f. om Järnsida og Jónsbók på Grönland, s. 156 f. om Olav den hellige og Grönland, s. 50 om lagrettens lovgivningsmyndighet, s. 94 om grönlendingenes forhold til Island.

ligefrem den betydning, at Ulfjotsloven, d. v. s. Ulfjots udkast, har været et opkog af Gulatingsloven. Noget maa Ulfjotr selv have lavet, da han maa have været en stor jurist og næret en brændende interesse for retssamfundets stiftelse. Til trods for, at han var blevet gammel, tog han ikke i betænkning, at arbejde selv med denne store og vanskelige opgave, og det endda uden vederlag, saavidt man kan se. Ulfjots og Grims [hans fostbrors] opførsel tyder paa at de har været uegennyttige idealister, som fortjener tak fra alle islandske slægtled».

»Man kan trygt antage at Ulfjotr og de jurister, som han raadførte sig med i Norge, har været langt forud for deres tid». —

Åpenbart uhistorisk er doktorandens opfatning av de islandske godene; de er for ham »de viseste og mest rettfærdige mænd» (s. 31); de er geistlige funksjonærer uten reel makt; bønderne er »fri» og redd for at nogen skal ha makt over dem. Den helt aristokratiske karakter av det gamle islandske samfund underkjenner han helt (s. 32, 51, 65).

Löst snak ut i luften er hans opdikning av »den grønlandske kolonisationsforening» (s. 84, 88), og når islendingenes »rettsfellesskap» alt i slutten av det 10 årh. var »mere fuldkomment end noget andet rettssamfund i Norden» (s. 86), er det likeså løst, og dertil tilsat med en svakt komisk chauvinisme.

De eksemplene som jeg her har lagt frem, er ikke tilfeldige eller enkeltstående; de er karakteristiske for hele doktorandens metode, eller rettere sagt mangel på metode, og de konstruksjoner, han bygger op, svever derfor fuldstændig i luften. Endog i de kapitlene, hvor han kunde ha et reelt grunnlag å bygge på — således kap. 5, »Under »Grágás»» — svikter dette grunnlaget, fordi han hele tiden opererer med konstruksjoner som er vunnet ved hjelp av den sviktende kritikk.

I virkeligheten var det vel ikke annet å vente, end at resultatet måtte bli slik, når man overhode innlot sig på et slikt emne som det doktoranden her behandler. En virkelig kritisk siktning av materialet viser nemlig helt klart at det som blir igjen, som vi med trygghet kan bygge på, er så lite og tynt, at en samlet fremstilling av Grönlands statsretslige stilling overhode ikke kan gis. Det er et helt örkesløst foretagende å stille og prøve på å besvare spørsmål, som det ikke fins materiale til å belyse, og det er stridende mot god videnskapelig metode å polemisere frem og tilbake om ting som ikke er gjenstand for virkelig viden.

I hvilken grad det hadde været mulig å trekke fremmede lands forhold inn til hjelp, tør jeg ikke ha nogen sikker mening om. Det er ialfall en åpenbar svakhet ved boken at den fuld-

stendig har begrenset sig til Island, og for å ta et konkret eksempel vilde slikt som diskussionen av princippet: enstemmighet eller votering (s. 48 ff.), ha vunnet en hel del, hvis forfatteren hadde været klar over at dette var et almeneuropæisk problem — vi kjenner det udmerket godt fra Norge, bl. a. fra Gulatingslovens arvefølgelov — og særlig lærerikt også for Island vilde det ha været å få undersøkt under hvilke forhold enstemmighetsprincippet blev opgitt, om f. eks. under påvirkning av den kanoniske rett (jfr. s. 72).

Forfatterens begrepsdannelse er ikke bedre end hans kritikk. Jeg skal ikke hefte mig ved slikt som at han (s. 62) lar de gamle godene på Island ha »stor indflydelse i lighed med videnskabsmænd som samler retten og forklarer den» — eller at han (s. 66) lar »godehvervet tillige med gode og tingmænd» være »en slags lovformeligt politisk parti, medens godehvervet uden gode og tingmænd» er »en lovfæstet ramme om et saadant parti» — man kan kanskje gå ut fra at det bare er stilistisk uheldige uttryksmåter, i likhet med at han regelmæssig kalder ethvert argument, om det er aldrig så skrøpelig, for »bevis», eller at han sier, han »vet», hvad han bare ræsonnerer sig til (f. eks. s. 112, om kristendommens lovfesting på Grönland).

Værre er det, når han (s. 20 f.) sier at en felles rettspleie »knyttede islænderne sammen til en slags brodersamfund eller en slags orden» — felles rettspleie finnes dog visselig i de fleste samfund uten at de dermed får nogen slik karakter. Men også dette er kanskje mere gloser end mening. Derimot er det oplysende for forfatterens uhistoriske tankegang, når han i det 10 årh. opererer med slike forestillinger som »norske borgere», »norske undersätter» (s. 78) — eller følgende tankegang, som skal bevise at Grönland ipso jure måtte være og vedbli å være en del av det islandske samfund (s. 92):

»Naar en gruppe borgere saaledes tager herreløst land i besiddelse, følger rigets personalhøjhed eller undersaaitsbaandet til retssamfundet med borgerne derhen, og naar borgerne har skaffet sig hjem, overføres retssamfundets eller rigets landsoverhøjhed til det nye land, saaledes at det bliver en del af det riges eller det retssamfunds territorium, til hvilket kolonisterne hører». — Efter doktorandens tankegang måtte da vel Island ipso jure altid ha fortsat å være en del av Gulatingslagens rettsfellesskap og aldrig med rette være blit et eget retssamfund. —

Overfor en bok som er i den grad blottet for kritikk, i den grad mangler brukbart grunnlag, er enhver diskussion av forfatterens tesis — at Grönland i middelalderen var en del av det islandske rettssamfund — overflødig og örkesløs. Det vilde

være å gjøre forfatteren altfor stor ære å innlate sig i en realitetsdrøftelse med ham, og når jeg overhode har interessert mig for å beskæftige mig med arbeidet, er det bare fordi en universitetskomité har funnet det værdig til å forsvares for doktorgraden, og fordi det derav fremgår hvor nødvendig det endnu idag er å føre kampen mot kritikkløsheten i historisk videnskap.

---

*Efterskrift.* Efterat ovenstående var skrevet har professor, dr. jur. Knud Berlin, i en kronik i dansk Politiken for 20 des. 1928, påvist at hr. Dúasons bok ikke bare er helt igjennem ukritisk, men at også hele idéinnholdet i den beror på plagiat, idet det er hentet — uten kildeangivelse — fra en artikkel av dikteren og juristen Einar Benediktsson, »Nylenda Islands», i det islandske tidsskriftet »Eimreiðin» for 1924.

*Edv. Bull.*

---